

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

СТАШЕВСЬКА І. В.,

судовий експерт

(Луганський науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ

України)

МАРТИНОВА Л. В.,

кандидатка економічних наук,

доцентка кафедри господарського права

(Східноукраїнський національний

університет імені Володимира Даля)

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.1.28>

**РЕАЛІЗАЦІЯ ГАРАНТІЙ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА
В КОНТЕКСТІ ЙОГО МАТЕРІАЛЬНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
СУЧАСНИЙ СТАН**

У статті проаналізовано сучасний стан забезпечення та реалізації гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення. Доведено, що важливе місце в забезпеченні та реалізації гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення займає закріплене на законодавчому рівні право на оплату праці згідно з його статусом, важливістю завдань, покладених на нього, з огляду на захищеність та незалежність його професійної діяльності, а також відповідно до визнаних європейських стандартів. Виокремлено специфічні риси та умови експертної діяльності. Акцентовано на факті недотримання норм Основного Закону України в частині повноважень Верховної Ради України шляхом сталої багаторічної практики призупинення дії норми Закону України «Про судову експертизу», яка забезпечує гідну оплату праці судовим експертам, нормами Закону України «Про Державний бюджет України» на відповідні роки, що призводить до вагомих негативних наслідків. Проте встановлення гідного рівня оплати праці судового експерта матиме значні позитивні наслідки. Проаналізовано сучасний стан законодавчого забезпечення та реалізації гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення, в процесі якого встановлено, що на сучасному етапі реалізації євроінтеграційних процесів нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності має значні прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє забезпеченню гарантій незалежності судового експерта в повному обсязі. На підґрунті зазначеного аналізу окреслено основні напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності на шляху забезпечення гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення, якими є: юридичний захист; належний рівень

матеріального та соціального забезпечення; визначення профільним законом належних умов для функціонування судових експертів, а також системи фінансування, регулювання оплати праці; неухильного дотримання норм чинного законодавства.

Ключові слова: *судовий експерт, гарантії незалежності, матеріальне і соціальне забезпечення, оплата праці, судово-експертна діяльність, євроінтеграція, реформа судово-експертної діяльності.*

Stashevska I. V., Martynova L. V. Implementation of the guarantee of independence of the forensic expert in the context of his material and social security: current state

The article analyzes the current state of ensuring and implementing the guarantee of independence of a forensic expert in the context of his material and social security. Given the realities, an attempt is made to characterize the current state of security and implementation of the guarantee of independence of a forensic expert in the context of his material and social security. It is proved that an important place in ensuring and implementing the guarantee of independence of a forensic expert in the context of his material and social security is the right to remuneration enshrined in law in accordance with his status, the importance of the tasks assigned to him, given the security and independence of his professional activities, as well as in accordance with recognized European standards. Specific features and conditions of expert activity are singled out. The consequences of ensuring and implementing the guarantee of independence of a forensic expert in the context of his material and social security are revealed. Attention is drawn to the fact of non-compliance with the Basic Law of Ukraine in terms of the powers of the Verkhovna Rada of Ukraine through long-term practice of suspending the Law of Ukraine “On Forensic Examination”, which provides decent remuneration to forensic experts, the Law of Ukraine “On State Budget of Ukraine”, which leads to significant negative consequences. However, the establishment of a decent level of remuneration of a forensic expert will have significant positive consequences. An analysis of the current state of legislative support and the implementation of the guarantee of independence of a forensic expert in the context of his material and social security. In the course of the analysis it was established that at the present stage of implementation of European integration processes the legal regulation of forensic activity has significant gaps and shortcomings, the presence of which does not contribute to ensuring the independence of the forensic expert in full. Based on this analysis, the main directions of improving the legal regulation of forensic activities to ensure the independence of the forensic expert in the context of his material and social security, which are: legal protection; adequate level of material and social security; determination by the relevant law of appropriate conditions for the functioning of forensic experts, as well as the system of financing, regulation of remuneration; strict compliance with current legislation.

Key words: *forensic expert, guarantees of independence, material and social security, remuneration, forensic activity, European integration, reform of forensic activity.*

Вступ. Європейська інтеграція України – це складний, поступовий, багаторівневий процес, який стосується політичної, соціальної, економічної і правової площин. На сучасному етапі європейська інтеграція в Україні поступово скеровується з декларативного зовнішньополітичного курсу на комплексну політику внутрішніх реформ. Одним із ключових напрямів таких змін є судова реформа, яка має забезпечити реалізацію принципу верховенства права, а також функціонування судової системи відповідно до міжнародних стандартів.

Судова реформа не може бути успішною без реформування суміжних інститутів, зокрема інституту судової експертизи, оскільки саме він покликаний забезпечити судові органи незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Треба зазначити, що судово-експертна діяльність – це особливий вид людської праці, результат якої може стати вирішальним інструментом під час установлення істини та захисту прав людини. Важливим кроком на шляху реформування інституту судової експертизи та наближення його до європейських стандартів є забезпечення гарантій незалежності судового експерта та їх практична реалізація, що стосується його матеріального та соціального забезпечення. Проголошуючи незалежність судового експерта, держава гарантує належне матеріальне та соціальне забезпечення судового експерта, однак на практиці реалізація зазначеного забезпечення, на жаль, не відбувається.

Теоретичне підґрунтя дослідження незалежності судового експерта становлять праці таких видатних учених, як Т.В. Аверьянова, А.І. Вінберг, О.М. Дуфенюк [2], В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, І.В. Пиріг [18], М.Я. Сегай, В.Ю. Шепітько, І.Р. Шинкаренко [18] та ін. На жаль, лише деякі вчені торкалися у своїх дослідженнях окремих проблем забезпечення та реалізації гарантій незалежності судового експерта, особливо його матеріального і соціального забезпечення. Проте окремі аспекти цієї проблеми розглядали у своїх працях А.І. Лозовий [6], Н.В. Нестор [10], М.М. Надіжко [9], Е.Б. Сімакова-Сфремян [6; 24], В.Л. Федоренко [8].

Наразі вітчизняні фахівці плідно працюють, розглядаючи питання, які стосуються тих чи інших елементів статусу судового експерта: професійної етики [11], юридичної відповідальності [28], імунітету в кримінальному судочинстві під час допиту в суді [30], відповідальності за порушення присяги [29], професійної компетентності [25].

Гарантії незалежності судового експерта є невід'ємною частиною його статусу, але наукова спільнота не приділяє достатньої уваги їх дослідженню. Проблемні питання щодо гарантій незалежності, які останнім часом порушували науковці і практики, як-от В.В. Срібняк [27], Н.В. Теремцова [27], М.А. Данилевський [1], О.М. Коріняк [5], В.С. Масалітіна [7], стосувалися здебільшого суддів та прокурорів. Проте питання реалізації гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення ґрунтовно не розглядалися, що й зумовлює актуальність обраної тематики і визначає спрямованість наших подальших розвідок.

Постановка завдання. Метою статті є системний аналіз сучасного стану забезпечення та реалізації гарантій незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення.

Результати дослідження. Основним Законом України, а саме п. 14 ч. 1 ст. 92, передбачено, що засади судової експертизи визначаються суто законами України [3, п. 14, ч. 1, ст. 92].

Профільним законом, який визначає правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності, є Закон України «Про судову експертизу». Зокрема, згідно зі ст. 4 цього Закону гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку визначаються:

- «– визначеним законом порядком призначення судового експерта;
- заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;
- існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду;
- створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;
- кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- можливістю призначення повторної судової експертизи;

– присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи» [15, ст. 4].

Проте в процесі системного аналізу чинного законодавства можна переконатися в тому, що деякі гарантії не реалізуються на практиці. Особливо це стосується матеріального та соціального забезпечення експерта.

Зосередимо увагу на матеріальному та соціальному забезпеченні судового експерта, зокрема на оплаті його праці.

Підґрунтям для виокремлення та застосування особливих норм соціального захисту судового експерта стали такі специфічні риси та умови експертної діяльності, як:

- особливість праці та її інтенсивність, що поєднує в собі науково-дослідницьку, науково-методичну, науково-виробничу діяльність, яка здійснюється одними і тими ж особами;
- суспільна важливість праці, спрямована на встановлення істини в справі та захисту прав людини;
- виконання особливо важливих завдань з експертного забезпечення правосуддя;
- юридичною відповідальністю, зокрема кримінальною (наприклад, за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків);
- підвищеною небезпекою під час виконання своїх посадових обов'язків, яка пов'язана з ризиком для здоров'я й життя (наприклад, під час проведення пожаротехнічних, вибухотехнічних, хімічних, біологічних, автотехнічних, балістичних та деяких інших видів експертиз; залучення експертів для участі у проведенні огляду місця події);
- можливістю морально-психологічного навантаження та тиску під час виконання покладених на нього обов'язків.

Отже, судові експерти повинні мати закріплене на законодавчому рівні право на оплату праці згідно зі своїм статусом, важливістю завдань, що на них покладені, з огляду на захищеність та незалежність їхньої професійної діяльності, а також відповідно до визнаних європейських стандартів.

Так, на шляху реформування інституту судової експертизи та приведення його до європейських стандартів Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» до ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» внесені зміни щодо оплати праці та соціального захисту судових експертів, а саме: «Працівникам державних спеціалізованих установ (невійськовослужбовцям і тим, які не мають звань рядового і начальницького складу), які мають кваліфікацію судового експерта, посадові оклади встановлюються у розмірі не менше 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня календарного року» [16, ст. 3]. Таким чином, посадовий оклад працівника державної спеціалізованої установи, який має кваліфікацію судового експерта, без урахування надбавок, доплат до нього, премій та інших виплат станом на 01.01.2018 р. становив би 17 620,00 грн; станом на 01.01.2019 р. – 19 210,00 грн; станом на 01.01.2020 р. – 21 020,00 грн; станом на 01.01.2021 р. – 22 700,00 грн, станом на 01.01.2022 р. – 24 810,00 грн.

Цей крок є дуже важливим на шляху забезпечення гарантій незалежності судового експерта, особливо в контексті його матеріального і соціального забезпечення. На нашу думку, встановлення гідного рівня оплати праці судового експерта матиме позитивні наслідки щодо:

- збереження кадрового потенціалу, оскільки це є одним із пріоритетів експертних установ, бо забезпеченню висококваліфікованими кадрами передусє тривалий відбір та багаторічна їх підготовка;
- покращення матеріального забезпечення судового експерта;
- стимулювання до прикладання більших зусиль під час виконання посадових обов'язків, що призведе до підвищення якості експертних досліджень, які є важливими для подальшого чесного та неупередженого судочинства;

- подальше піднесення авторитету та престижу професії судового експерта;
- запобігання корупційним виявам в експертній сфері;
- продовження судової реформи на шляху України до Європейського Союзу.

Проте з моменту внесення змін і дотепер прикінцевими положеннями Закону України «Про Державний бюджет України» на 2018–2022 роки призупинено дію ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу».

Проаналізуємо цю ситуацію на предмет відповідності чинному законодавству. Відповідно до ст. 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України, зокрема, належать: ухвалення законів, затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, ухвалення рішення щодо звіту про його виконання [3; ст. 85]. Як бачимо, конституційна норма виокремлює поміж повноважень Верховної Ради України з ухвалення законів саме повноваження щодо затвердження Державного бюджету. На нашу думку, це зумовлено правовою природою Закону України «Про Державний бюджет України». Відповідно до ч. 2 ст. 95 Конституції України виключно Законом «Про Державний бюджет України» визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір та цільове спрямування цих видатків [3, ч. 2 ст. 95]. Таким чином, Основний Закон України чітко окреслив коло питань, які можуть бути врегульовані тільки законом про Державний бюджет України, до кола цих питань не належить призупинення дії інших законів України.

Треба звернути увагу на те, що таку техніку законотворення Конституційний Суд України неодноразово визначав неприпустимою. Так, у своєму рішенні від 09.07.2007 р. № 6-рп/2007 Конституційний суд України зазначив, що «...метою і особливістю закону про Державний бюджет України є забезпечення належних умов для реалізації положень інших законів України, які передбачають фінансові зобов'язання держави перед громадянами, спрямовані на їх соціальний захист, у тому числі й надання пільг, компенсацій і гарантій. Отже, під час ухвалення закону про Державний бюджет України мають бути дотримані принципи соціальної, правової держави, верховенства права, забезпечена соціальна стабільність, а також збережені пільги, компенсації і гарантії, заробітна плата та пенсії для забезпечення права кожного на достатній життєвий рівень...» [20, абз. 5 п. 4].

Також у рішенні Конституційного Суду від 22.05.2008 р. № 10-рп/2008 зазначено, що «...закон про Держбюджет є основним фінансовим документом держави. Через своє спеціальне призначення цей закон не повинен регулювати відносини в інших сферах суспільного життя. Конституція України не надає закону про Держбюджет вищої юридичної сили стосовно інших законів. Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що законом про Держбюджет не можна вносити зміни до інших законів, зупиняти їх дію чи скасовувати, оскільки з об'єктивних причин це створює суперечності в законодавстві і, як наслідок, скасування та обмеження прав і свобод людини і громадянина. У разі необхідності зупинення дії законів, унесення до них змін і доповнень, визнання їх нечинними мають використовуватися окремі закони...» [21, пп. 5.4., п. 5]. Конституційний Суд України у своєму рішенні від 27.02.2020 р. № 3-р/2020 дійшов висновку: «...виходячи з того, що предмет регулювання Кодексу (*Бюджетного Кодексу України – авт.*), як і предмет регулювання законів України про Державний бюджет України на кожний рік, є спеціальним, зумовленим положеннями пункту 1 частини другої статті 92 Основного Закону України, <...> що Кодексом не можна вносити зміни до інших законів України, зупиняти їх дію чи скасовувати їх, а також встановлювати інше (додаткове) законодавче регулювання відносин, відмінне від того, що є предметом спеціального регулювання іншими законами України...» [22, абз. 7, пп. 2.2., п.4]. Отже, призупинення Законом України «Про Державний бюджет України» ч. 2 ст. 18 чинного Закону України «Про судову експертизу» є неконституційним.

Також аналогічні зауваження були зазначені у висновках Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проекти Закону України «Про Державний бюджет України» як на 2019, 2020, 2021 роки, так і 2022 рік, а саме: «...у законопроекті продовжена багаторічна негативна практика призупинення законом про Державний бюджет

України дії чинних актів законодавства, зміни правового регулювання відносин, ніж передбачено ними, що суперечить численним рішенням Конституційного Суду України...» [31–34]. Проте висновки Головного науково-експертного управління Верховною Радою України були проігноровані.

У своєму спеціальному дослідженні «Мірило правовладдя» CDL-AD(2016)007 у п. II.B.5.61 Венеційська Комісія висловлює погляд, «...що органи публічної влади повинні не лише додержуватися приписів актів права, а і своїх обіцянок та пробуджених очікувань. Згідно з доктриною легітимних очікувань ті, хто чинить добросовісно на підставі права, яким воно є, не повинні відчувати краху надій щодо своїх легітимних очікувань. <...> Така доктрина застосовна не лише до законодавства, а й до рішень індивідуального характеру, які ухвалюють органи публічної влади...» [26, п. II.B.5.61].

Ураховуючи вищевикладене, на нашу думку, призупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» Законом України «Про Державний бюджет України» призвело до таких негативних наслідків:

- порушення принципу верховенства права – юридичної визначеності, яка полягає в тому, що держава зобов'язана дотримуватися та застосовувати в прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію, норми яких мають бути зрозумілими і точними, а також спрямованими на забезпечення постійної прогнозованості ситуацій і правовідносин [23, п. 2.3];
- порушення конституційного принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, яке полягає в делегуванні Верховною Радою України своїх повноважень Кабінету Міністрів України;
- звуження змісту та обсягу прав судового експерта на оплату праці (заробітну плату);
- зменшення розміру визначеної заробітної плати судового експерта, яка визначена Законом України «Про судову експертизу» і повинна забезпечувати гідний життєвий рівень;
- поставлення під загрозу незалежності судового експерта, оскільки матеріальне і соціальне забезпечення є складником гарантій його незалежності;
- сприяння відтоку висококваліфікованих кадрів, що впливатиме на якість проведення експертних досліджень та забезпечення правосуддя науково обґрунтованою судовою експертизою;
- подовження строків проведення судових експертиз та збільшення навантаження судового експерта, що призведе до затягування судового розгляду;
- послаблення дії заходів, спрямованих на подолання та попередження корупції в експертній сфері.

Отже, забезпечення гарантій незалежності судового експерта, особливо в контексті його матеріального та соціального забезпечення, є гарантією ефективного здійснення ним своїх повноважень, а також забезпечення судових органів незалежною, висококваліфікованою, об'єктивною, науково обґрунтованою судовою експертизою, яка сприятиме встановленню істини судом.

Щодо цього доречно навести позиції та сподівання українських учених, які неодноразово були висловлені під час участі в наукових конференціях, роботі круглого столу, наукових статтях. Так, А.І. Лозовий та Е.Б. Сімакова-Єфремян пропонували розглянути питання щодо необхідності ухвалення нової редакції базового закону про судово-експертну діяльність в Україні, в якому необхідно закріпити особливості соціального захисту, оплати праці, заохочення, матеріально-соціального забезпечення, робочого часу, часу відпочинку, відпусток судових експертів з урахуванням специфіки судово-експертної діяльності та інші положення, яких немає в чинному Законі [6, с. 160]. Також Е.Б. Сімакова-Єфремян звертає увагу на те, що «...на жаль, із бюджетним законодавством України на 2018, 2019 роки дія зазначеної норми (ч. 2 ст. 18 чинного Закону України «Про судову експертизу» – авт.) припиняється. <...> У цій ситуації не враховуються ризики, які виникають у роботі судових експертів: складні умови праці, корупційні ризики, унікальність їхньої

роботи, величезна відповідальність тощо. <...> Через неадекватну оплату праці унікальні фахівці шукають більш гідну заробітну плату та звільняються з криміналістичних установ, що є перешкодою для належного рівня правосуддя в Україні та спричиняє безпрецедентне навантаження на експертів та накопичення невиконаних експертиз. У деяких підрозділах судовий експерт одночасно займається десятками, а то й сотнями експертних проваджень, терміни яких перевищують усі допустимі стандарти. Реалізація ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» мала б позитивний ефект, оскільки робота судового експерта отримала б престижний статус та залучила б кращих спеціалістів, включно з талановитою молоддю та найкращими досвідченими вченими» [31, с. 126–127]. Слушною щодо цього є і думка В.Л. Федоренка, який під час участі в круглому столі на тему «Практика проведення судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності», організованого Державною службою інтелектуальної власності України 29.07.2016 р., звернув увагу на те, що нині перед усіма державними судово-експертними установами України постають такі проблеми, як плінність кадрів, проблеми соціального захисту судових експертів, посилення гарантій їх діяльності. Учений зазначив, що «...конструктивне вирішення цих проблем неможливе без внесення змін до чинного законодавства з метою підняття престижу праці судових експертів...» [8]. Н.В. Нестор акцентувала, що «...щодо цього можна висловити сподівання, що в Державному бюджеті на 2019 рік видатки на оплату праці судових експертів у межах посадових окладів, визначених ст. 18 Закону, будуть підкріплені відповідними фінансовими можливостями...» [10, с. 40]. На думку О.М. Дуфенюк, «...створення необхідних умов для діяльності судового експерта (до необхідних умов законодавцем віднесено й матеріальне та соціальне забезпечення – авт.) вважається однією з гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку...» [2, с. 164]. І.В. Пиріг та І.Р. Шинкаренко стверджують, що «...не можна сприймати дійсність або проводити дослідження об'єктивно, якщо людина психологічно, морально, матеріально чи якимось іншим чином від когось залежить...» [18, с. 226]. Погоджуємося з наведеними позиціями та підтримуємо висловлені сподівання науковців.

21.02.2018 р. народними депутатами України подано конституційне подання щодо відповідності Конституції України деяких нормативно-правових актів, в тому числі і п. 5 прикінцевих положень Закону України «Про державний бюджет на 2018 рік», в якому передбачено зупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» на 2018 рік. У Конституційному поданні народні депутати України звернули увагу на те, що «...як і у випадку із суддями та працівниками суду, для судових експертів закон визначив конкретні гарантії в оплаті праці, які неухильно мають додержуватися. А тому, на нашу думку, обмеження розміру заробітної плати, встановленої законом, прямо порушує частину четверту статті 43 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом...». Також народні депутати України просили визнати таким, що не відповідає Конституції України, положення п. 5 прикінцевих положень Закону України «Про державний бюджет на 2018 рік» [4].

04.06.2019 р. Конституційний Суд України ухвалив рішення у справі за конституційними поданнями 45 та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень деяких законів України, в тому числі і Закону України «Про судову експертизу». Цим рішенням Конституційний Суд України зазначив, що «...згідно з частиною четвертою статті 63 Закону України «Про Конституційний Суд України» Велика палата Конституційного Суду України закриває конституційне провадження в справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені статтею 62 цього закону. <...> За юридичною позицією Конституційного Суду України, з ухваленням нормативно-правового акта в новій редакції втрачають чинність норми акта в попередній редакції...» [19, абз. 5, 6, п. 4, мотивувальна частина]. Тому Конституційний Суд України вирішив «...закрити конституційне провадження у справі в частині перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) положень <...> другого речення частини другої

статті 18 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII зі змінами...» [19, п. 3, результативна частина].

Ще одна спроба відстояти свої права на гідний рівень заробітної плати, передбачений Законом України «Про судову експертизу», здійснена експертною спільнотою. Так, 20.09.2019 р. подано петицію щодо внесення змін до Державного бюджету України на 2020 рік у частині оплати праці судових експертів, у якій обґрунтовано підстави щодо скасування призупинення дії ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судову експертизу» та запропоновано «...припинити недотримання Закону шляхом сталої багаторічної практики призупинення Законом «Про Державний бюджет України» норм інших Законів, а саме виключити пункт 1 частини 3 прикінцевих положень: «...Зупинити на 2020 рік дію частини другої статті 18 Закону України «Про судову експертизу»...» [12]. Зазначена петиція залишилася без розгляду, оскільки зібрала 4 029 голосів з 25 000 необхідних.

Попри всі зауваження, суперечності та заклики дотримуватися норм чинного законодавства, Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про Державний бюджет України» як на 2019, 2020, 2021 роки, так і на 2022 рік [13; 14, абз. 5 ч. 1, Прикінцеві положення], в яких прикінцевими положеннями остаточно нівельовано одну з передумов незалежної діяльності судових експертів – належний рівень матеріального та соціального забезпечення.

Ураховуючи вищезначене та прагнучи вдосконалити нормативно-правову основу сучасної системи експертного забезпечення правосуддя з метою забезпечення правосуддя незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, яка б відповідала вимогам міжнародних стандартів та викликам сучасності, 23.10.2020 р. Міністерство юстиції України виносить на публічне громадське обговорення проєкт закону України «Про судово-експертну діяльність» (далі – проєкт закону). Відповідно до проєкту закону однією з умов забезпечення незалежності судового експерта є матеріально-технічні, правові і соціальні гарантії [17, ст. 5]. Треба зауважити, що автори проєкту закону норму, що регулює оплату праці та соціальний захист судового експерта [17, ст. 59], залишили без змін, тобто такою, як і в чинному профільному законі [15, ч. 2 ст. 18]. Узагальнюючи наведене, можна прогнозувати, що в разі ухвалення проєкту закону України «Про судово-експертну діяльність» врегулювати питання матеріального та соціального забезпечення судових експертів не вдасться, оскільки проєкт не містить дієвих механізмів забезпечення реалізації відповідної гарантії незалежності, а дію норми, яка регулює оплату праці, з огляду на сталу багаторічну практику, буде незмінно призупинено Законом України «Про Державний бюджет України».

Висновки. За результатами проведеного дослідження слід дійти таких висновків:

1. Виокремлено специфічні риси та умови експертної діяльності, як-от особливість праці та її інтенсивність, суспільна важливість праці, виконання особливо важливих завдань, юридична відповідальність, підвищена небезпека під час виконання своїх посадових обов'язків, можливість морально-психологічного навантаження та тиску.
2. Виявлено наслідки, до яких призводить не забезпечення реалізації гарантії незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення. Так, недотримання норм Основного Закону України в частині повноважень Верховної Ради України шляхом сталої багаторічної практики призупинення дії норми Закону України «Про судову експертизу», яка забезпечує гідну оплату праці судовим експертам, нормами Закону України «Про Державний бюджет України» на відповідні роки, призвело до вагомих негативних наслідків: порушення принципу верховенства права; порушення конституційного принципу поділу державної влади; звуження змісту та обсягу прав судового експерта на оплату праці; зменшення розміру визначеної заробітної плати судового експерта; поставлення під загрозу незалежності судового експерта; сприяння відтоку висококваліфікованих кадрів; зниження якості проведення експертних досліджень та забезпечення правосуддя науково обґрунтованою судовою експертизою; подовження строків проведення судових експертиз та збільшення навантаження судового експерта; послаблення дії заходів, спрямованих на подолання та попередження корупції в експертній сфері. Проте встановлення гідного рівня оплати праці судового експерта матиме позитивні наслідки, як-от збереження кадрового

потенціалу; покращення матеріального забезпечення судового експерта; стимулювання до прикладання більших зусиль під час виконання посадових обов'язків; підвищення якості експертних досліджень; подальшого піднесення авторитету та престижу професії судового експерта; запобігання корупційним проявам в експертній сфері; продовження судової реформи на шляху України до Європейського Союзу.

3. Проаналізовано сучасний стан законодавчого забезпечення та реалізації гарантії незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення. У процесі аналізу встановлено, що на сучасному етапі реалізації євроінтеграційних процесів нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності має значні прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє забезпеченню гарантій незалежності судового експерта в повному обсязі.

4. На підґрунті зазначеного аналізу окреслено основні напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності на шляху забезпечення гарантії незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення. При цьому:

доведено важливість забезпечення та реалізації гарантії незалежності судового експерта в контексті його матеріального і соціального забезпечення, яке полягає у закріпленні на законодавчому рівні права на оплату праці згідно з його статусом, важливістю завдань, які на нього покладені, з огляду на захищеність та незалежність його професійної діяльності, а також відповідно до визнаних європейських стандартів;

акцентовано на тому, що незалежність діяльності судових експертів, безстороннє, кваліфіковане та об'єктивне проведення експертних досліджень можуть бути забезпечені та реалізовані лише впровадженням дієвих заходів щодо: юридичного захисту; належного рівня матеріального та соціального забезпечення, які повинні бути гарантовані таким чином, щоб не допустити впливу на надані ними висновки; визначення профільним законом належних умов для функціонування судових експертів, а також системи фінансування, регулювання оплати праці; неухильного дотримання норм чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Данилевський М.А. Адміністративні інструменти забезпечення незалежності суддів в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4 (ч. 2), 2019. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.2.6>.
2. Дуфенюк О.М. Забезпечення судово-експертної діяльності у кримінальному провадженні: системна парадигма. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. Випуск 8, (2019). С. 163–173. DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2019-08-18>.
3. Конституція України : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Узято з URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.12.2021).
4. Конституційне подання від 21.02.2018 р. №11-кс щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини другої статті 4, статей 16,17,22,23 п. 5 «Прикінцевих положень» Закону України «Про державний бюджет на 2018 рік». № 2246-VIII. (2017). Узято з URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_869_0.pdf (дата звернення: 15.12.2021).
5. Коріняк О.М. Роль прокуратури України у процесі забезпечення гарантій незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i83.121>.
6. Лозовий А.І., Сімакова-Єфремян Е.Б. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 14, 2014. С. 157–165. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2014/2014.pdf (дата звернення: 20.12.2021).
7. Масалітіна В.С. Гарантії незалежності суддів: сучасні реалії. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 2020. С. 58–60. DOI: <https://doi.org/10.36074/24.04.2020.v5.2.1>.

8. Матеріали круглого столу на тему «Практика проведення судової експертизи об'єктів права інтелектуальної власності», організованого Державною службою інтелектуальної власності України 29.07.2016 р. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=925002537605354&id=341708122601468 (дата звернення: 20.12.2021).
9. Надіжко М.М. Правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні: окремі теоретико-правові проблеми. *Право.ua*, 3, 2019. С. 115–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/law.2019.3.17>.
10. Нестор Н.В. Проблемні аспекти законодавчого забезпечення гарантій незалежності судового експерта. *Криміналістика і судова експертиза*. Випуск 63, 2016. С. 36–40. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/905468.pdf> (дата звернення: 20.12.2021).
11. Панькевич В.М., Сплавська О.В. Правова регламентація професійної етики судового експерта. *Криміналістичний вісник*. 30 (2), 2018. С. 7–14. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-7>.
12. Петиція щодо змін в Державний бюджет України на 2020 рік в частині оплати праці судових експертів. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/74196> (дата звернення: 20.12.2021).
13. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020. № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20/conv#n129> (дата звернення: 20.12.2021).
14. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 р. № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення: 20.12.2021).
15. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 20.12.2021).
16. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України. від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n419> (дата звернення: 23.12.2021).
17. Про судово-експертну діяльність : проект закону України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-ukraini-vinosit-na-publichne-gromadske-obgovorennya-proekt-zakonu-ukraini-pro-sudovo-ekspertnu-diyalnist> (дата звернення: 23.12.2021).
18. Пиріг І.В., Шинкаренко І.Р. Принципи судової експертизи (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 18, 2018. С. 221–230. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.24>.
19. Рішення Конституційного суду України від 04.06.2019 № 2-п/2019. URL: http://ccsu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p_2019_0.pdf (дата звернення: 25.12.2021).
20. Рішення Конституційного суду України від 09.07.2007 № 6-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0a6p710-07> (дата звернення: 25.12.2021).
21. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2008 № 10-рп/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08#Text> (дата звернення: 25.12.2021).
22. Рішення Конституційного суду України від 26.03.2020 № 6-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-20#Text> (дата звернення: 25.12.2021).
23. Рішення Конституційного Суду України від 27.02.2020 № 3-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20#n22> (дата звернення: 25.12.2021).
24. Simakova-Yefremian E. B. About the need for improvement of legislation regarding implementation of forensic science activities in Ukraine. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 19th Issue, 2019. S. 118–129. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.09>.
25. Сівчук І. Професійна компетентність судового експерта. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 2021. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.02.2021.v1.34>.
26. Спеціальне дослідження ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ «ЗА ДЕМОКРАТІЮ ЧЕРЕЗ ПРАВО» (ВЕНЕЦІЙСЬКА КОМІСІЯ) МІРИЛО ПРАВОВЛАДДЯ. CDL-AD (2016) 007.

(2016). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) (дата звернення: 25.12.2021).

27. Срібняк В., Теремцова Н. Питання щодо дотримання гарантій незалежності прокурорів при здійсненні своїх повноважень. *ЛОГОΣ. Мистецтво наукової думки*, (8), 2019. С. 133–135. DOI: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.08.032>.

28. Суржан Б.П. Юридична відповідальність судового експерта у світлі судової реформи. *Криміналістичний вісник*, 30 (2), 2018. С. 46–54. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-46>.

29. Суржан Б.П. Відповідальність за порушення присяги судового експерта як елемент його правового статусу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, 1 (39), 2020. С. 165–172. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2020-39-1-165-172>.

30. Циганюк Ю.В. Імунітет експерта у кримінальному судочинстві під час допиту в суді. *Криміналістичний вісник*, 30(2), 2018. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2018-30-2-15>.

31. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік». (2018). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9000&skl=9 (дата звернення: 29.12.2021).

32. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». (2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2000&skl=10 (дата звернення: 25.12.2021).

33. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік». (2020). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69938 (дата звернення: 25.12.2021).

34. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». (2021). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72775 (дата звернення: 25.12.2021).

